

PÓSÁN LÁSZLÓ

A narráció változása a középkori Poroszország történetéről szóló krónikákban

Peter von Dusburg és Johann von Posilge műveinek összehasonlítása

Jelen tanulmányunk a középkori Poroszország, azaz a Német Lovagrend államának történetével foglalkozó elbeszélő krónikairódalom két jelentősebb művét, Peter von Dusburg *Chronica terrae Prussiae* című krónikáját,¹ valamint Johann von Posilge *Chronik des Landes Preussen* című művét² vizsgálja. Elsősorban azt próbáljuk körüljárni, hogy változott-e, s ha igen, hogyan az írói narratíva és a krónikaszerkesztés a két munka megszületése között eltelt közel egy évszázad alatt.

A 13. század második harmadától vezetett városi, káptalani vagy kolostori évkönyvektől³ eltekintve Poroszország történetéről csak egy évszázaddal a lovagrendi hódítás kezdete után, a 14. század első harmadának végén írt először krónikát a Rend egyik papja, Peter von Dusburg. Vele kezdődött a Német Lovagrend poroszországi történetírása. Dusburg nem kortársként írta művét, hanem a korabeli évkönyvek időrendjéhez és információihoz igazodva alapvetően a lovagrend birtokában lévő oklevelekre, illetve a lovagok körében élő szájhagyományra és az idősebb rendtagok elbeszéléseire hagyatkozott.⁴ Ő maga is megemlékezett krónikája elején a szóbeli információk fontosságáról, amikor úgy fogalmazott, hogy az elmondott eseményekből ő csak keveset látott, másoktól hallotta, olyanoktól, akik részei voltak azoknak, vagy pedig ők is megbízható elbeszélésekből ismerték.⁵ Hasonló történetírói hozzáállás, elbeszélői attitűd figyelhető meg a 12. század egyik legjelentősebb német krónikásánál, Freisingi Ottónál is. Dusburghoz képest jóval korábban, a 12. század köze-

¹ Dusburg, Petri de: *Chronica terrae Prussiae*. In: *Scriptores rerum Prussicarum*. (a továbbiakban: SRP) Tom. I. Hg. Toeppen, Max – Hirsch, Theodor – Strehlke, Ernst. Leipzig, 1861. 21–269.

² Posilge, Johann von: *Chronik des Landes Preussen*. In: SRP III. Leipzig, 1866. 14–388.

³ Például: *Chronica Olivensis*. In: *Monumenta Poloniae Historica*. Tom. VI. Ed. Kętrzyński, Wojciech. Kraków, 1893. 290–309.; *Annales Thorunensis*. In: SRP III. 57–62.; *Canonici Sambiensis Epitome Gestorum Prussie*. In: SRP I. 280–283.

⁴ Erről vö.: Bauer, Helmut: *Peter von Dusburg und die Geschichtsschreibung des Deutschen Ordens in Preußen im 14. Jahrhundert*. Berlin, 1935.; Matuzovoj, Vera Ivanovna: „Hronika zemli Prusszkoj” Petra iz Duszburga. Voproszj Izstorii, (1987) 7. 63–75.; Labuda, Gerard: *Zu den Quellen der „Preußischen Chronik” Peters von Dusburg*. In: Arnold, Udo – Biskup, Marian (Hrsg.): *Deutschordensstaat Preussen in der polnischen Geschichtsschreibung der Gegenwart*. Marburg, 1982. 133., 164.; Pollakówna, Marzena: *La Chronique de Pierre de Dusburg*. *Acta Poloniae Historica*, 19. (1968) 71–79.; Boockmann, Hartmut: *Die Geschichtsschreibung des Deutschen Ordens. Gattungsfragen und „Gebrauchssituationen”*. In: Patze, Hans (Hrsg.): *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewusstsein im späten Mittelalter*. Sigmaringen, 1987. 449.

⁵ Dusburg, SRP I. 21.

pén, 1155/56 táján írta meg művét, amely a világ történetét beszélte el a kezdetektől 1146-ig. Amikor elbeszélésében elérkezett az 1106-os esztendőhöz, a „jelen idő történetéhez”, amelynek jórészt még éltek kikérdezhető résztvevői, a következő bejegyzést tette: „Eddig úgy Orosiusnak, mint Eusebiusnak és azoknak, akik ő utánuk egészen a mi időnkig írtak, könyveiből olvasottakat adtuk. Amik azonban most következnek, mivel még élénken emlékeztünkben vannak, azokat úgy fogjuk elbeszélni, amint hitelérdemlő férfiak hátra hagytak, vagy amint mi magunk láttuk és hallottuk.”⁶ Dusburg krónikája négy könyvből áll. Az első könyv a Német Lovagrend alapítását és korai történetét beszélte el a 13. század első felében keletkezett *Narratio de primordiis Ordinis Theutonici* alapján.⁷ A második könyv a lovagrend Poroszországba történt behívásának körülményeit tartalmazza 1226-ig, a harmadik, a legbővebb szól a pogány poroszok, majd a litvánok elleni, 1231 és 1326 közötti háborúkról, a negyedik pedig – röviden – a világ egyéb olyan eseményeiről, amelyek valamilyen módon kapcsolódtak a Német Lovagrend történetéhez.

Annak ellenére, hogy Dusburg korabeli oklevelekre, évkönyvekre, szemtanúk és megbízhatónak mondott emberek beszámolóira támaszkodva írta meg krónikáját, nem a mai értelemben vett objektivitásra törekedett a múlt eseményeinek bemutatásánál. A modern történetírás a források tanulmányozása révén feltárt tények sokaságából emeli ki azokat az eseményeket, tényeket, amelyek jelentősen megváltoztatták a dolgok menetét.⁸ Dusburg azonban a középkori történetírók írásmódjához hasonlóan elsősorban azt kívánta megörökíteni, Isten hogyan vitte véghez akaratát, hogy ezzel megerősítse hitükben mindazokat, akik olvasták vagy felolvasás révén hallották művét. Mert a középkori krónikások, bár ügyeltek munkáik pontosságára, elsősorban mégis arra figyeltek, hogy műveikben az isteni igazságot írják meg, azaz a Jót válasszák a Gonosz helyett. Ez az igazság nem a független tényekből és tárgyilagos ismeretekből bontakozott ki, hanem a múltat a katolikus hiten keresztül és a hit érdekében vizsgáló szemléletből fakadt.⁹ Dusburgnál is a Jó és a Rossz küzdelme jelentette a történelem valódi mozgatóerejét. Krónikájában Isten, Jézus Krisztus, Szűz Mária, a szentek és az angyalok jelentették a Jó erőit, a Sátán, az őt szolgáló démonok pedig, akik istenkáromlásra és gonosz cselekedetekre bujtogatták a pogányokat, a rosszat. Ebbe a koordinátába helyezte az Istennek szerzetesi fogadalmat tett Német Lovagrend tagjainak és a pogány poroszok (majd litvánok) közötti küzdelmeket.¹⁰ Ahogyan Dávid király vagy az Ótestamentum más hősei, úgy maga a lovagrend is a hit erejének tanúságtétele és csodája, az általa vívott harc pedig szent háború, Isten akaratának beteljesülése a gonosz erői felett.¹¹

Ezt támasztották alá a pogányok ellen vívott harcokról szóló krónikai adatok is. Dusburg szerint például 1234-ben a keresztes sereg, amikor a porosz Pomesania tartomány ellen vonult, a Sorge-folyó melletti csatában több mint 4000 pogányt kaszabolt le („ultra

⁶ *Freisingi Ottó krónikája*. Kiadta Gombos F. Albin. (Középkori krónikások XII–XIV.) Budapest, 1912. 336.

⁷ Erről a forrásról lásd: Perlbach, Max: *Über die Narratio de primordiis Ordinis Theutonici*. Forschungen zur deutschen Geschichte, Bd. 13. (1873) 387–392.; Arnold, Udo: *De primordiis Ordinis Theutonici narratio*. Preußenland, Bd. 4. (1966) 17–30.

⁸ Leduc, Jean: *A történetészek és az idő. Elméletek, kérdések, írásmódok*. Pozsony, 2006. 68.

⁹ Breisach, Ernst: *Historiográfia*. Budapest, 2004. 134–135.

¹⁰ Matuzovoj: *Hronika zemli Prusszkaj*, 64.

¹¹ Motekat, Helmut: *Ostpreußische Literaturgeschichte mit Danzig und Westpreußen*. München, 1977. 21.; Mentzel-Reuters, Arno: „Unde den vride machten wider in dem lande” – *Kriegsziele in der Historiographie des Deutschen Ordens*. Ordines Militares. Colloquia Torunensia Historica. Yearbook for the Study of the Military Orders, vol. 18. (2013) 81–103., itt: 82.

quinque milia interfecti”). Ez a szám azonban kétség kívül messze állt a valóságtól, mert a 13. század első harmadában a porosz törzsi területek összességén (mintegy 55 000 km²) alig élt 140–160 000 embernél több, azaz az átlagos népsűrűség csak 4 fő/km² volt.¹² Dusburg szerint 11 porosz törzsi terület volt,¹³ ezért ha Pomesania meghódításakor ekkora véráldozatot szenvedtek volna az ott élő poroszok, gyakorlatilag kipusztult volna a törzsi terület férfilakossága. A későbbi események, okleveles adatok azonban ezt nem támasztják alá. A krónikában szereplő több mint 4000 porosz áldozat a pogányok feletti győzelem hangsúlyozására, az Úr akaratainak és erejének egyértelmű bemutatására szolgált.

Magának a Német Lovagrend létezésének is egyetlen célja volt: Isten igazságának és békéjének megteremtése. A lovagrendi szabályzat bevezetője szerint a rend hasonlatos az ószövetségi Makkabeusokhoz, akik Isten segítségével visszaszerezték a szent várost és újra békét teremtettek az országban.¹⁴ A lovagok feladata, isteni küldetése ugyanez: elvinni Isten ígését és igazságát a pogányok földjére, és ott a kereszténység elterjesztésével helyreállítani a békét (*restauratio pacis*). Dusburg ezzel a 12. századi szentföldi keresztes háborúk krónikáinak mintáját követve írta meg művét. A keresztes háború Isten akarata, a résztvevők azt teljesítik, isteni inspirációra (*divina inspiratione*) indultak harcba.¹⁵ A Német Lovagrend mint szerzetes lovagrend azt a *militia novát* testesítette meg, amelyről Clairvaux-i Bernát is írt *De laude novae militiae* című művében, s amelyben arról értekezett, hogy a keresztény lovagoknak nem csak a Szentföldön van feladata, hanem a kereszténység ellenségeivel szemben bárhol szolgálhatják Istent.¹⁶ Dusburg szerint a Német Lovagrend is ilyen indíttatásra fogadta el Konrád mazóviai herceg felkérését, hogy a pogány poroszok támadásaitól védelmezzék meg földjeit, és terjesszék el a kereszténységet a pogányok területein.¹⁷ A kereszténység felvétele ugyanis egyet jelentett az Úr békéjének elérésével. Dusburg beszámolója szerint azután, hogy Heinrich meißeni őrgróf keresztes serege Pomesania törzsi terület nagy részét feldúlta, és az ellenszegülő klánokat legyőzte, a lovagrend a keresztény hitre tért előkelőkkel tárgyalásokat kezdett, és személyes szabadságot biztosított az újonnan megtérteknek.¹⁸

Dusburg krónikája alapvetően a Német Lovagrend keresztény hivatástudatának erősítésére, korábbi tetteinek igazolására, Isten akarata szerinti megvalósulásának megismertetésére szolgált. Tény, hogy a 13. század folyamán a Szentszék többször is hirdetett keresztes hadjáratot a pogány poroszok ellen, hogy segítséget nyújtson a Német Lovagrendnek,¹⁹ így

¹² Boockmann, Hartmut: *Ostpreußen und Westpreußen*. (Deutsche Geschichte im Osten Europas) Berlin, 1992. 138.; Biskup, Marian: *Etniczno-demograficzne przemiany Prus Krzyżackich w rozwoju osadnictwa w średniowieczu*. Kwartalnik Historyczny, Rocznik, 98. (1991) No. 2. 49.; Łowmiański, Henryk: *Prus pogańskie*. Toruń, 1935. 21–22.

¹³ Dusburg, SRP I. 51.

¹⁴ *Die Statuten des Deutschen Ordens nach den ältesten Handschriften*. Hg. von Perlbach, Max. Halle, 1890. 25.

¹⁵ Nogent, Guibert de: *Gesta Dei per Francos, Prolog*. Recueil des Historiens des Croisades – Historiens Occidentaux. Vol. 4. Paris, 1879. 121.

¹⁶ Hehl, Ernst-Dieter: *Was ist eigentlich ein Kreuzzug?* Historische Zeitschrift, Bd. 259. (1994) No. 2. 298–335., itt: 327.

¹⁷ Erről az ajánlatról II. Frigyes császár 1226. évi rimini bullájából tudhatunk. *Preußische Urkundenbuch*, Bd. I,1. Hg. von Philipp, Rudolf – Woelky, Carl Peter. Königsberg, 1882. (a továbbiakban: PUB I,1.) Nr. 56.

¹⁸ Dusburg, SRP I. 60.

¹⁹ III. Honorius pápa már 1217-ben engedélyezte Christian missziós püspöknek, hogy keresztes hadat vezessen a poroszok ellen (PUB I,1. Nr. 15.). Egy évvel később a mainzi, kölni és salzburgi érsekség

ez a körülmény már önmagában megadta a krónika háttérét. Dusburg és a kortársak számára a történeti igazság az Úr és a keresztények diadalmaskodását jelentette a sötétség és a pogányság erői felett, s ebben a küzdelemben – a krónika mondanivalójának nyomatékositása céljából – hangsúlyos szerepet kaptak a mennyei látomások, az isteni csodák.²⁰ A krónika Isten akaratának beteljesülését írta meg, hiszen a pogány poroszok földje az Úr akaratából került a lovagok birtokába, mert Isten itt jelölte ki számukra a keresztény szolgálatot, s nem a Szentföldön vagy a Barcaságban.²¹ Ezért ez a föld, ahol a lovagrendnek be kellett teljesíteni Isten akaratát, szent. Dusburg a „*Sancta terre Prussie*” kifejezést használta.²²

Ugyanakkor a krónika nagyon sok olyan információt tartalmaz a porosz háborúk koráról, melyek tényyszerűségét más források is megerősítik. Így például II. Frigyes császár 1226. évi bullája vagy az *Olivai Krónika* Dusburg állításához hasonlóan ugyancsak arról számolt be, hogy Mazóvia fejedelme, Konrád kérte fel a Német Lovagrendet a porosz támadások által fenyegetett határvidékek védelmére, és a lovagoknak adományozta a porosz földekkel szomszédos Kulmerland tartományt.²³ Dusburg – szemben a szentföldi keresztes hadjáratok krónikásaival – a lovagrend és a keresztények ellenségéről, a szemben álló oldalról is közölt némi információt, de szinte csak olyat, ami megerősítette a Német Lovagrend isteni küldetésének tényét, a pogányok elleni küzdelemnek, a Jó harcának igazságát. Így például szót ejtett a pogány poroszok hitvilágának, kultuszainak néhány eleméről, bűnös bálványimádásukról. Leírása szerint a pogányoknál a mennydörgés és a tűz urának, Perkunosnak a tölgyfa volt a szent fája, ezért a tölgyfaligetekben tilos volt fát vágni, de még vadászni és gombákat, bogyókat gyűjteni is. A legfontosabb szent ligetük, ahol Perkunos tiszteletére állandó tűz égett, Nadrauen törzsi területen feküdt, amit – Dusburg szerint – a pogányok végtelen gonoszságukban, Krisztus és a keresztények iránti megvetésük kifejezésére, Róma szent nevének megcsúfolására Romowe-nak neveztek.²⁴ (A szent ligetek, erdők meglétét későbbi oklevelek is megerősítik. Így például egy 1340-ben kelt oklevélben egyértelműen „*sacra silva*” szerepelt Samland földjén a poroszok lakta Bulitten faluhoz tartozó határ részeként.²⁵) Dusburg azt sem hallgatta el, hogy Konrád mazóviai herceg hívását és a kulmerlandi területekre vonatkozó adományozási ajánlatát követően a Német Lovagrend még nem vonult fel azonnal a Visztula vidékére. A határterületeken állandósult porosz támadások miatt viszont a herceg azonnali megoldást szeretett volna, ezért 1228-ban *Milites Christi de Prussia* néven ő maga alapított egy lovagrendet. Dusburg szerint Konrád herceg

területéről a Szentföldre tartó kereszteseket arra szölitotta fel, hogy inkább a Visztulához menjenek keresztes hadjáratra a pogány poroszok megfékezésére (PUB I,1. Nr. 20.). 1230-ban IX. Gergely a poroszok elleni keresztes hadjárat meghirdetésére szölitotta fel Magdeburg, Bréma, Lengyelország, Pomeránia, Morvaország, Holstein és Gotland domonkos rendházait (PUB I,1. Nr. 81.). A következő években IX. Gergely pápa több oklevelet is kiadott ugyanilyen tartalommal: 1231-ben (PUB I,1. Nr. 85) és 1232-ben (PUB I,1. Nr. 87., 89.). IV. Ince is több alkalommal szölitott fel a pogány poroszok elleni harcra: 1244-ben (PUB I,1. Nr. 156.), 1245-ben (PUB I,1. Nr. 163), 1250-ben (PUB I,1. Nr. 231.) A pápaság poroszok elleni keresztes vállalkozásokat ösztönző aktivitása IV. Sándor idején sem csökkent, s egyedül 1257-ben öt ilyen tartalmú pápai oklevél született (PUB I,2. Hg. Seraphim, August, Königsberg 1909. Nr. 1., 2., 3., 21., 24.).

²⁰ Dusburg, SRP I. 61., 69.

²¹ Mentzel-Reuters: „*Unde den vride machten wider in dem lande*”, 87.; Motekat: *Ostpreußische Literatur*, 21.

²² Dusburg, SRP I. 23.

²³ PUB I,1. Nr. 56.; *Chronica Olivensis*, SRP I. 676.

²⁴ Dusburg, SRP I. 53–54.

²⁵ PUB III. Hg. Hein, Max, Königsberg, 1944. Nr. 293.

és az új lovagrend úgy állapodott meg egymással, hogy azokat a földeket, amelyeket a lovagrend a pogány poroszoktól majd elhódít, fele-fele arányban fogják megosztani egymás között. Ennek az 1228-ban alapított lovagrendnek (melyet birtoka után Dobrini Rendnek is neveztek)²⁶ egy bizonyos Bruno volt az előjárója (*magistere*), s összesen csak tizennégy lovag alkotta.²⁷

A középkori krónikák általában egyik témáról a másikra váltottak, gyakran egymással semmilyen összefüggésben sem álló eseményekről számoltak be. Az egyes történeteket önmaguk jelentőségéért örökítették meg, nem pedig a nagyobb eseményekben betöltött szerepükért, fontosságukért.²⁸ Ugyanezt az elvet követte Dusburg krónikája is, amikor számos különböző történetet mesélt el. Nemcsak arról számolt be, hogy mikor és kik jöttek Poroszországba keresztes háborúba, hanem részletesen szólt arról is, hogy a különböző törzsi területeken kik vették fel a kereszténységet, s kik álltak a Német Lovagrend oldalára.²⁹ Nem hangsúlyozta, de nem is hallgatta el, hogy a porosz előkelők közül többen már a kezdetektől a lovagok zászlaja alá sorakoztak fel, így a lovagrend katonai sikereihez a Poroszföldre érkezett keresztes hadak mellett a porosz klánok közötti konfliktusok szintén hozzájárultak. Amikor Dusburg egy-egy önálló epizódban különböző porosz előkelők legyőzéséről számolt be, lényegében azt a tényt örökítette meg, hogy a pogány porosz világban nem volt politikai egység, s ennek hiányában a Német Lovagrend egymás után, külön-külön hajtotta uralma alá az egyes klánok területeit s népeit. Warmia tartomány (a warm törzs területe) meghódításáról írva például megemlékezett egy Gobotini nevű „igen hatalmas” előkelőről, aki számos fegyverrel rendelkezett, egy Partegal nevű nagy sáncvárban élt, és a lovagrend ádáz ellensége volt. Ugyanakkor Pokarwia vidékének ura, Hertwigi a Német Lovagrend oldalán harcolt a pogányok ellen, és segített a lovagoknak felépíteni „*castrum Snickenbergk*”-et.³⁰ A lovagok legkorábbi, Nadrauen földjén épített favárát a porosz származású Tirkone és fia, Mandelo védelmezte a pogányok támadásaival szemben.³¹

Dusburg azt sem hallgatta el, mennyire ingatag lábakon is állt a lovagrend oldalára állt poroszok keresztény hite, s a régi szokások milyen könnyen kibillenthették ebből az egyes embereket. Krónikájának egyik története szerint egy Bonse nevű samlandi előkelő, aki keresztény hitre tért és a lovagrend híve lett, a régi szokások szerint két feleséget is akart, de a lovagok azt követelték tőle, hogy igaz keresztényhez híven taszítsa el egyik asszonyát, mert a poligámia ellentétes az egyház törvényeivel. Bonse azonban – ördögi sugallatra – inkább felkelést szított a poroszok körében, amit a lovagok fegyverrel vertek le, és a pogányság bűnébe visszaesetteket halálra ítélték.³² Azt, amikor 1242–1249 között a Német Lovagrend az ekkorra már uralma alá került területek fellázadt népével háborúzott (ez volt az úgynevezett első porosz felkelés), Dusburg hitehagyásként örökítette meg krónikájában („*De apostasia prima Pruthenorum*”).³³ Művébe néhol antik történelmi mondai motívumok is bekerültek, egy híd védelmezését például a pogányokkal szemben a római hős, Horatius Cocles tettéhez hasonlította.³⁴ Dusburg számos olyan részletet írt le, amelyek csak apró

²⁶ Hunyadi Zsolt – Pósnán László: *Krisztus katonái. A középkori lovagrendek*. Debrecen, 2011. 102.

²⁷ Dusburg, SRP I. 35.

²⁸ Breisach: *Historiográfia*, 134–135.

²⁹ Vö. például: Dusburg, SRP I. 62., 63., 91., 92.

³⁰ Dusburg, SRP I. 63.

³¹ Dusburg, SRP I. 93.

³² Dusburg, SRP I. 208.

³³ Dusburg, SRP I. 66.

³⁴ Dusburg, SRP I. 143.

epizódjai voltak a porosz földek keresztény uralom alá vonásáért vívott fél évszázados küzdelemnek, nem pedig sorsfordító eseményei. Így például megemlékezett egy malom építéséről Warmia földjén,³⁵ beszámolt Balga lovagrendi vár helyőrségének vallásos életéről³⁶ vagy arról, hogy Németországból érkezett nemesek telepedtek le Poroszországban.³⁷ Viszonylag nagy terjedelemben örökölte meg azt, amikor az első porosz felkelés pusztításai miatt a lovagrend váraiban komoly élelmiszerhiány keletkezett, s egy krakkói nemes, aki isteni elhivatottságtól vezérelve be akart lépni a rendbe, három borral, mézsörrel és élelmiszerral (gabonával) megrakott hajót küldött a Visztulán Thorn (ma Toruń, Lengyelország) városába. A folyó mentén 300 szarvasmarhát is útnak indított Poroszország felé.³⁸ Leírta, hogy 1255-ben a königsbergi komtúr legyőzte Goducke nattangeni porosz előkelőt, akit felnőtt fiaival együtt kivégeztetett, a nőket és gyermekeket pedig rabszolgasorba vetette.³⁹ De beszámolt a poroszországi hadviselés sajátos körülményeiről, természetföldrajzi adottságairól is. A számos vízfolyás, folyó, tó és mocsár miatt a porosz területeken csak télen lehetett hadsereggel felvonulni, amikor a fagy miatt járhatóvá vált a terep. 1255-ben, amikor a brandenburgi örgróf keresztes hadat vezetett Poroszországba, a szokatlanul enyhe tél miatt a sártengerré, ingovánnyá vált területen semmilyen katonai akciót sem lehetett kezdeni, így az örgróf kénytelen volt seregével együtt dolgavégezetlenül hazatérni.⁴⁰ Ugyanez történt 1267-ben is: a hirtelen beköszöntött hóolvadás sártengerré változtatta a vidéket, és meghíúsította II. Ottokár cseh király páncélos seregének felvonulását.⁴¹

Dusburg a baltikumi hadviselés általános velejárójaként számolt be az állandó fosztogatásokról, rablóakciókról és ehhez kapcsolódóan a Német Lovagrend oldalán álló, az ellenséges területeket fosztogató rablócsapatokról, amelyek nem katonai helyőrségeket, pogány sánccváratok dúltak fel, hanem védtelen tanyákat, falvakat. Az ilyen rablóakciókat, melyek alapvető célja a zsákmányszerzés volt, kis csapattal, egy-két tucatnyi lovassal hajtották végre. A krónika külön fejezetet szentelt e tevékenység bemutatására („*De latrunculis*”).⁴² Részletesen foglalkozott egy bizonyos Martin Golin nevű rablóvezérrel, aki 1260 és 1290 között rendszeresen vezetett fosztogató portyákat a pogány porosz földekre, és élete igen kalandosnak bizonyult. Az egyik rablóakció során a pogányok fogságába esett, de sikerült megszöknie. 1270 táján a lovagrend rheden-i komtúrja (ma Radzyń Chełmiński, Lengyelország) a keresztény területekre betörő s fosztogató, körülbelül húsz főből álló pogány csapat ellen küldte Martin Golint és tizenhét emberét, de az összecsapásban alulmaradtak, és többségük elesett. Martinnak azonban, isteni csodaként, sikerült ép bőrrel megúsznia és visszatérnie Rheden várába.⁴³ Később, a Sudauen porosz törzsi terület elleni lovagrendi hadjáratához kapcsolódva négy németből és tizenegy, már keresztény hitre tért poroszból álló kompániájával pogány falvakat fosztogatott.⁴⁴ Miután a Német Lovagrend mindegyik porosz törzsi területre kiterjesztette uralmát, Martin Golin embereivel együtt litván földekre indított rablóakciót, melynek során egészen a Neris és Bug folyók vidékéig eljutott.

³⁵ Dusburg, SRP I. 63.

³⁶ Dusburg, SRP I. 63.

³⁷ Dusburg, SRP I. 65.

³⁸ Dusburg, SRP I. 79–80.

³⁹ Dusburg, SRP I. 93.

⁴⁰ Dusburg, SRP I. 94.

⁴¹ Dusburg, SRP I. 113.

⁴² Dusburg, SRP I. 139.

⁴³ Dusburg, SRP I. 125.

⁴⁴ Dusburg, SRP I. 139–140.

Fegyveresei között ekkor volt egy Paluse nevű, litván származású martalóc is, aki az akció lebonyolításához szükséges helyismerettel rendelkezett.⁴⁵ Krónikájában Dusburg több, Martin Golinhoz hasonló, keresztény oldalon álló rablóvezérről is megemlékezett, akik viszont mind a porosz etnikumhoz tartoztak. Ilyen volt a Sudauen földjéről származó Kudare, a Pogesia tartományból származó Nakaim vagy Dusburg kortársa, az ermlandi (Warmia) Mucko, akinek 1324-ben tizenkilenc fegyverese volt, s akit Ermland püspöke a litván földek dúlására küldött („*dictus Mucko cum XIX latrunculis*”).⁴⁶ Ilyen fosztogató csapatok természetesen nem csak a lovagrend zászlaja alatt tevékenykedtek, a krónika többször is írt litván rablóbandákról.⁴⁷

Annak ellenére, hogy Dusburg művének harmadik könyve a poroszok elleni háború címet viselte, mégis többről szólt. Az 1283. évhez tett „*Explicit bellum Prussie. Incipit bellum Lethowinorum*”⁴⁸ bejegyzés a Német Lovagrend és Poroszország 14. századi történetének legfontosabb eseményét, a több mint egy évszázadig tartó litván háborúkat vezette be. A 13. század végi, 14. század eleji harcokról, mint a közelmúlt történéseiről, Dusburg többnyire a lovagrend idősebb tagjainak elbeszéléseiből értesült. Ezeket az információkat krónikájának legfontosabb rendező elvének, a Német Lovagrend isteni küldetésének keretébe illesztette. A porosz földek feletti uralom megteremtése és a pogány poroszok megtérítése után ugyanis a lovagok folytatták a pogányok elleni küzdelmet, mert a kereszténnyé tett Poroszországot védelmezniük kellett a Gonosz erőivel, a pogány litvánokkal szemben. Dusburg beszámolója szerint 1293 és 1323 között a litvánok tizenötször támadtak Poroszországra és ötször a keresztény Livóniára, azaz három évtized leforgása alatt – átlagosan – minden második esztendőben porosz területekre törtek.⁴⁹ Tény, hogy 1230-tól, amikor a lovagrend csapatai először jelentek meg a Visztula mellett, a rend tagjai a 15. század elejéig hadakoztak a különböző pogány balti népekkel.⁵⁰

Ahogy Peter von Dusburg, úgy az 1360 és 1419 közötti porosz történelmet megörökítő Johann von Posilge is egyházi személy volt, aki hosszú ideig a pomesaniai püspök szolgálatában állt.⁵¹ *Chronik des Landes Preussen* című művének⁵² narratív alapállása, kiindulópontja lényegében megegyezik a Dusburg krónikájában megfogalmazottakkal: középpontjában a pogány litvánokkal vívott háborúk állnak, s ezek a katonai események nála is összekapcsolódtak a Jó és a Rossz küzdelmével, azaz egyfajta szakrális dimenzióba kerültek. Elbeszélésében Isten nagy szeretetének és kegyelmének köszönhetően a pogányok ellen hadakozó Német Lovagrend léte önmagában nagy csoda („*eyn gros wunder, dorumb*

⁴⁵ Dusburg, SRP I. 149.

⁴⁶ Dusburg, SRP I. 139., 190.

⁴⁷ Dusburg, SRP I. 153. (1290), 167. (1302), 169–170. (1303)

⁴⁸ Dusburg, SRP I. 146.

⁴⁹ Dusburg, SRP I. 112., 125., 137., 141., 157., 163–167., 169., 175., 178., 181., 185–188.

⁵⁰ Nikžentaitis, Alvydas: *Die friedliche Periode in den Beziehungen zwischen dem Deutschen Orden und dem Großfürstentum Litauen (1345–1360) und das Problem der Christianisierung Litauens*. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, N.F. Bd. 41. (1993) No. 1., 1–22.

⁵¹ Posilgéről lásd például: Arnold, Udo: *Johann von Posilge*. In: *Verfasserlexikon. Die deutsche Literatur des Mittelalters*. Berlin, 1983. 710–711.; Wenta, Jarosław: *Verfasserschaft der sog. Chronik des Johann von Posilge*. Preußenland, Bd. 28. (1990) No. 1. 1–9.; Päsler, Ralf G. *Deutschsprachige Sachliteratur im Preußenland bis 1500. Untersuchungen zu ihrer Überlieferung*. (Aus Archiven, Bibliotheken und Museen Mittel- und Osteuropas 2) Köln, 2003. 284–290.

⁵² Posilge, Johann von: *Chronik des Landes Preussen*. In: Hirsch, Th. – Toeppen, M. – Strehle, E. (Hrsg.): *Scriptores Rerum Prussicarum*, Tom. III. Leipzig, 1866. (a továbbiakban: SRP III.) 14–388.

man got groslich lobin sal und dankin synen gnaden”).⁵³ A lovagok igazságos, védekező háborút vívtak a pogányokkal (azaz a litvánokkal), az Apokalipszis harcosaival, akik felgyújtották a templomokat és meggyalázták a szentségeket. Velük szemben a Német Lovagrend tulajdonképpen a keresztény világ védőpajzsa, így harca egyúttal Isten és a katolikus hit szolgálatát jelenti.⁵⁴ Posilge tudósítása szerint 1407-ben Vytautas, az ekkor már keresztény litván nagyfejedelem azt kérte a pápától, hogy a tatár uralom alatt álló ortodox szláv területek elleni háborúkat ismerje el kereszties vállalkozásoknak. A Szentszék azonban ettől elzárkózott, így a balti térségben továbbra is csak a Német Lovagrend katonai akciói s hadjáratai rendelkeztek szakrális szentesítéssel.⁵⁵ A szerző szerint az Apostoli Szék döntésének hátterében az állt, hogy a pápa a litván nagyfejedelem hitbéli meggyőződését nem találta erősnek. Ennek igazolására írta krónikájában, hogy II. Ulászló (Jagiello/Jogaila) lengyel király serege, amely 1414-ben Poroszországra támadt, litvánokból, lengyelekből, tatárokból (azaz muzulmánokból), oroszokból (schismaticusokból), zsmudokból (samogitiai, ekkor még pogány litvánokból) és számtalan nem keresztényből állt („*Litthowin, Walachin, tattern, Rusin, Sameytin und vil uncristin*”) állt.⁵⁶

Peter von Dusburgtól (és általában a korabeli krónikások többségétől) eltérően Posilge (aki 1340 táján született) csak a közelmúltról és saját koráról írt. 1405-ben halt meg, így az ezt követő évek eseményeit valaki később hozzátoldotta művéhez, amely így 1419-ig örököltette meg az eseményeket. Dusburg krónikája latin nyelven íródott, Posilge esetében azonban nem tudjuk, hogy eredetileg latinul írta-e művét, amit csak később fordítottak le németre, vagy az eredetileg is német nyelven készült. Ma kizárólag német nyelvű krónikaváltozat létezik.⁵⁷ A történetírás történetével foglalkozó német kutatás álláspontja hosszú ideig az volt, hogy Johann von Posilge krónikája az egyik legjobb középkori történeti munka. A krónika földrajzi perspektívája, írói látóköre Poroszországon és a Német Lovagrend kelet-európai szomszédjain (Lengyelország, Litvánia, az Arany Horda, azaz a Rusz területei) túl kiterjedt a korabeli Német-római Birodalomra, a pápaságra, az egyházreformot szorgalmazó konciliarista mozgalomra, Csehországra, Magyarországra és a Franciaország és Anglia közötti százéves háború hadszíntereire. Adatokban gazdag, számos témát érintő műve a modern történetírást előlegezi. Nemcsak a katonai, politikai vagy egyházi eseményeket örököltette meg, mint a legtöbb középkori krónika, hanem szólt a lovagrendi állam belső ügyeiről, törvényeiről, a porosz városokról, birtokos nemesekről vagy a lovagok és a porosz püspökök közötti vitás kérdésekről. De a mindennapi élet iránt is nagy érdeklődést mutatott, így művében először a Német Lovagrend mellett Poroszország népe ugyancsak fontos szereplővé vált.⁵⁸

Újabban azonban a kutatás már megkérdőjelezi Posilge krónikájának „modernségét”, és témáinak gyakran valóban újszerű volta ellenére inkább a korábbi krónikairódalommal kimutatható folyamatosságra hívja fel a figyelmet.⁵⁹ Műve, ha figyelmesebben megnézzük,

⁵³ Posilge, SRP III. 194.

⁵⁴ Posilge, SRP III. 347.

⁵⁵ Posilge, SRP III. 288.

⁵⁶ Posilge, SRP III. 340–341.

⁵⁷ Boockmann, H.: *Die Geschichtschreibung des Deutschen Ordens. Gattungsfragen und „Gebrauchssituationen”*. In: Patze, Hans (Hg): *Geschichtschreibung und Geschichtsbewusstsein im späten Mittelalter*. Sigmaringen, 1987. 447–469., itt: 460–461.

⁵⁸ Boockmann: *Die Geschichtschreibung des Deutschen Ordens*, 461.; Motekat: *Ostpreußische Literaturgeschichte*, 23.

⁵⁹ Mentzel-Reuters: „*Unde den vride machten wider in dem lande*”, 97.

az évkönyv és a krónika sajátos keverékének tekinthető, mert sok esetben csak egy-egy rövid mondattal, máskor viszont hosszabb, esetenként egészen terjedelmes szövegekkel emlékezett meg bizonyos történesekről. Így például az 1362. év eseményeinek leírásakor viszonylag hosszabban részletezte a Német Lovagrend litvániai hadjáratát, Kaunas ostromát, az ostromnál használt hadi eszközöket, ugyanakkor csak egy mondattal szolt arról, hogy ugyanebben az évben éhínség sújtotta Poroszországot.⁶⁰ Az 1376. év tárgyalása során bővebben írt Cleve grófjának Poroszországba érkezéséről, akinek litvániai keresztes hadjáratát az enyhe tél megghiúsította, és csak röviden tájékoztatott arról, hogy ebben az évben a sok csapadék miatt megáradt a Visztula, és az árvíz nagy károkat okozott.⁶¹ A lovagok és a keresztény erők 1379. évi litván hadjáratáról és a pogányok ellentámadásáról, melynek során felperzselték Memel városát, ugyancsak bővebben írt, és csak egy mondatot szentelt annak, hogy a tél igen kemény volt, majd pedig a Visztula háromszor is megáradt.⁶² A példák sorát természetesen még hosszasan lehetne folytatni, de szemléltetésként vélhetően ennyi is elegendő.

Posilge krónikájának középpontjában Poroszország története és elsősorban a Német Lovagrend litvánokkal, lengyelekkel, oroszokkal, azaz az ő értékelése szerint az igaz kereszténység ellenségeivel vívott harcai állnak. Azok a hadjáratok, melyekről írt, elsősorban a lovagrend fennhatósága alatt álló két nagy balti terület, Poroszország (a mai Észak-Lengyelország és Königsberg térsége) és Livónia (a mai Lett- és Észtország) közé beékelődő litván tájegység, Samogitia (Žemaitia, Alsó-Litvánia)⁶³ ellen irányultak. E hadjáratok betetőzőjének, diadalmas lezárásának a Vytautas nagyfejedelemmel kötött sallinwerderi békeszerződést (1398)⁶⁴ tartotta, valamint azt, hogy 1401. január 9-én Marienburgban, a lovagrend székhelyén, a nagymester előtt számos litván bojár katolikus hitre tért. Posilge értékelése szerint ezek az események az „örök béke” garanciájának tűntek.

A „béke” kérdését ugyanúgy ítélte meg, mint egykor Dusburg: a kereszténység felvétele jelentette ennek előfeltételét. Beszámolt arról, hogy a sallinwerderi megállapodásnak megfelelően a lovagrend csapatokat állított ki 1399-ben Vytautas tatárok elleni hadjáratához, amely azonban kudarcra végződött. 1405-ben a Pszkov, 1406-ban pedig a Moszkva elleni hadjáratokban támogatta a litván nagyfejedelmet.⁶⁵ A sallinwerderi szerződés értelmében Vytautas ugyan átengedte a Német Lovagrendnek Samogitia földjét, de az ott élő, ekkor még pogány litvánok – Posilge leírása szerint – nem akarták elismerni maguk felett a lovagok hatalmát, és állandóan lázadoztak. A lovagrend, hogy biztosítsa a tartományban a nyugalmat és a békét, a helyi bojár családok gyermekei közül sokat Poroszországba vitt túszként. Együttal két sáncvárat is felépített.⁶⁶ Amikor 1401-ben a samogitiaiak mindezek ellenére is fellázadtak, a katonai erő bevetése mellett a lovagok újabb túszoikat szedtek.⁶⁷

⁶⁰ Posilge, SRP III. 81–82.

⁶¹ Posilge, SRP III. 99–100.

⁶² Posilge, SRP III. 109–110.

⁶³ Bojtár Endre: *Bevezetés a baltisztikába. A balti kultúra a régiségben*. Budapest, 1997. 109–110.; Tuchtenberg, Ralph: *Geschichte der baltischen Ländern*. München, 2009. 12.

⁶⁴ A szerződés elhatárolta az északi, északkeleti orosz térségben a litván és a lovagrendi érdekszférákat. A Német Lovagrend megkapta Samogitiát, cserébe pedig vállalta, hogy támogatja a nagyfejedelem tatárok elleni harcát és keleti, délkeleti irányú hódító törekvéseit. Neitmann, Klaus (Hg): *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert*. Bde. 1–2. (1398–1467) Marburg, 1970., itt: I. Nr. 2.

⁶⁵ Posilge, SRP III. 222., 229–230., 267., 282–283.

⁶⁶ Posilge, SRP III. 240.

⁶⁷ Posilge, SRP III. 242.

A litván háborúk történetének leírásakor a krónika évről évre, folyamatosan szinte ugyanazt a sémát, narratív szerkezetet követte: az időjárás miatt abban az évben lehetséges volt-e a Poroszország és Litvánia között elterülő hatalmas erdő- és mocsárvidéken, az úgynevezett *Wildnisen* át a hadjárat, a „*reyse*”. Ha igen, akkor a keresztény erők mennyi ellenséget vágtak le, hány foglyot ejtettek, és a vállalkozásban résztvevő jelentősebb személyek közül kik estek el. Így például beszámolt arról, hogy 1376-ban Cleve grófjának keresztes seeregét az enyhe tél miatti sártenger megakadályozta a hadjárat, a „*reise*” megindításában.⁶⁸ A következő évben viszont, amikor Lotharingia hercege érkezett Poroszországba, hogy a pogányokkal hadakozzon, az időjárás lehetővé tette a hadjáratot, ami sikerrel zárult, és a keresztények 700 foglyot ejtettek.⁶⁹ 1381-ben a litván hadjárat során a lovagrend 700 foglyot ejtett és 1400 lovat zsákmányolt.⁷⁰ 1384-ben, 1385-ben és 1386-ban, három egymást követő évben hiába gyűlték össze Königsbergben a nyugati keresztes lovagok, az enyhe tél miatt meghiúsultak a hadjáratok.⁷¹ Az ezekhez hasonló leírások szinte évről évre ismétlődnek a krónikában. A litván háborúkhöz kapcsolódóan a hadjáratok megszokott forgatókönyvétől egy kicsit is eltérő történeteket Posilge többnyire mind feljegyezte. Az 1362. évi „*reyse*” alkalmából például, amikor Winrich von Kniprode nagymester Kaunast ostromolta, a Német Lovagrend már tűzfegyvereket is felvonultatott. Nem nagy kőgolyókat kilövő ágyúkat (amelyeket a litván erdő- és mocsárvidéken gyakorlatilag lehetetlen volt szállítani), hanem csak kisebb kaliberű fegyvereket („*nich die groszin steynbuchszen, sunder alleine lothebuchszen*”). Az ostrom során Kaunas cölöpfalainak és sáncainak nagy része leomlott („*der muer eyn gros teil nedir fyl*”), így a keresztények már könnyen elfoglalták.⁷² 1394 nyarán, amikor a Német Lovagrend csapatai és a hozzá csatlakozott keresztes lovagok egészen Vilniusig törtek előre Litvániában, a nagyfejedelmi székhely falai előtt több francia lovaggal együtt néhány lovagrendi lovag is kész lett volna párviadalt vívni a Jogaila (Jaigello) kíséretéhez tartozó lengyel nemesekkel (Jogaila ekkor már hat éve lengyel király is volt).⁷³ A nagymester azonban ezt megtiltotta, s azt mondta, a keresztény hit ellenségeivel vívott harcban senki se saját dicsőségét keresse.

A Posilge által elbeszélte történetben eddig még semmi rendkívüli sincs. Amiért ezt érdemesnek tartotta feljegyezni, amiért itt eltért az egyes hadjáratok hasonló eseményeinek sémájától, az a történet folytatása. A krónika szerint ugyanis a bajvívásra vállalkozó felek megállapodtak abban, hogy ha Vilniusnál nem, akkor majd később Prágában, Vencel király udvarában fognak megvívni egymással. Amikor végül a cseh udvarban sikerült találkozniuk, a lovagi tornák csoportos összecsapásához a lengyelek nem voltak elegen, Vencel pedig megtiltotta alattvalóinak, hogy beszálljanak a küzdelembe, így az összecsapás ismét elmaradt. Végül Görlitz hercegének és a morva örgrófnak a közbenjárására a felek kibékültek

⁶⁸ Posilge, SRP III. 99.

⁶⁹ Posilge, SRP III. 107.

⁷⁰ Posilge, SRP III. 116. A hadifoglyokról, azaz rabszolgákról és gazdasági jelentőségükről lásd: Ekdahl, Sven: *The treatment of prisoners of war during the fighting between the Teutonic Order and Lithuania*. In: Barber, Malcolm (ed.): *Fighting for faith and caring for the sick*. (The Military Orders 1), London, 1999. 263–269.

⁷¹ Posilge, SRP III. 129., 136., 144.

⁷² Posilge, SRP III. 82.

⁷³ Vö. például: Vardys, V. Stanley: *Christianity in Lithuania*. Lituanus. Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences, vol. 34 (1988) No. 3. 3.; Urban, William: *The Conversion of Lithuania 1387*. Lituanus. Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences, vol. 33. (1987) No. 4., 2.; Hoensch, Jörg K.: *Geschichte Polens*. Stuttgart, 1998. 72.; Hellmann, Manfred: *Die polnische-litauische Union von 1385/86*. Jahrbücher für Geschichte von Osteuropa, Neue Folge, 34. (1986) 19–34.

egymással, és Vencel király udvari ünnepségen barátságot kötöttek.⁷⁴ Posilge egy másik, kilenc évvel későbbi történetről is beszámolt, amelyben viszont a nagymester már nem tiltotta, hanem jóváhagyta, hogy a lovagrend tagjai közül néhányan párviadalban vegyenek részt. Brandenburg várának komturja és öt lovag készült összecsapni hat litván bojárral, de a küzdelemre végül mégsem került sor. Ennek okáról Posilge már nem tudósított.⁷⁵ Bajvívásról, párviadalról szóló történetek Peter von Dusburgnál még elképzelhetetlenek voltak, mert a Német Lovagrend tagjainak, mint szerzetes lovagoknak, tilos volt részt venniük olyan küzdelmekben, amelyek Isten szolgálata helyett az egyéni dicsőséget, végső soron a hiúságot és becsvágyat szolgálták.⁷⁶ Az a tény, hogy a 15. század elejére datálva Posilge beszámolt ilyen esetről, azt jelzi, hogy a lovagrenden belül már egyre több világi jelenség kezdett meghonosodni.

A krónika az 1361. esztendőhöz kapcsolódóan is megörökített egy rendkívüli eseményt. A *Wildnis*ben vadászó Kęstuit (Kynstut) litván fejedelmet foglyul ejtette egy lovagrendi őrszolgát vagy portyázó csapat. Az értékes foglyot Marienburgba, a nagymester udvarába vitték, ahonnan azonban hat hónapi raboskodás után egy Alf nevű, litván származású szolga és több más ember segítségével, lovagrendi ruhába öltözve megszökött.⁷⁷ De rendkívüli esemény volt az is, amikor egy családon belüli viszály következtében 1365-ben Kęstuit fejedelmének egyik fia, Butautas és fegyveres kísérete Poroszországba menekült, ahol megkeresztelkedett (a keresztségben a Henrik nevet kapta), a Német Lovagrend oldalán harcolt apja fegyveresei ellen, majd IV. Károly császár udvarába került. (A császár már 1358-ban levélben szólította fel Algirdas és Kęstuit litván fejedelmeket, hogy térjenek keresztény hitre.)⁷⁸ 1381-ben Butautas Litvániában maradt fia, Vaidetas szintén Poroszországba menekült Jogaila elől,⁷⁹ majd ő is Prágába ment, ahol teológiát tanult.⁸⁰

Posilge számos olyan eseményről is beszámolt, amelyek nem a porosz–litván harcokhoz kapcsolódtak, hanem a lovagrendi állam hétköznapi életéhez. Írt az évszakoktól és megszőkottól eltérő időjárás viszonyokról, azoknak az emberek életére gyakorolt hatásáról, következményéről. Krónikájából tudhatjuk, hogy 1360-ban akkora vihar tombolt az országban, hogy nagyon sok házat megrongált, Mispilwalde faluban pedig a szél még a templom tornyát is ledöntötte.⁸¹ 1361-ben és 1362-ben a sok eső tönkretette a gabonatermést, ezért egész Poroszországra éhínség köszöntött.⁸² A csapadékos, nyirkos idő a következő évben is folytatódott, 1364-ben azonban olyan kemény tél következett, hogy nagyon sok ló és szarvasmarha pusztult el, ami nagy károkat okozott az embereknek.⁸³ 1372-ben a sokáig tartó, nagy hó miatt komoly kár keletkezett az őszi vetésekben.⁸⁴ Két évvel később újra nagy vihar

⁷⁴ Posilge, SRP III. 201.

⁷⁵ Posilge, SRP III. 267.

⁷⁶ Paravicini, Werner: *Die Preussenreisen des europäischen Adels*. Teil 1. (Beihefte der Francia Bd. 17/1) Sigmaringen, 1989. 304.

⁷⁷ Posilge, SRP III. 81.

⁷⁸ Grundmann, Herbert: *Das Schreiben Kaiser Karls IV. an die heidnischen Litauer-Fürsten 1358*. Folia Diplomatica, Bd. I. (1971) 82–103.; Hellmann, Manfred: *Grundzüge der Geschichte Litauens*. Darmstadt, 1976. 29.

⁷⁹ Posilge, SRP III. 115.

⁸⁰ Rowell, Stephen C.: *Unexpected Contacts: Lithuanians at Western Courts, c. 1316 – c. 1400*. The English Historical Review, vol. 111. (1996) No. 442. 557–577., itt: 575.

⁸¹ Posilge, SRP III. 79.

⁸² Posilge, SRP III. 81–82.

⁸³ Posilge, SRP III. 83.

⁸⁴ Posilge, SRP III. 91.

tombolt Poroszországban.⁸⁵ 1376 tavaszán a Visztula áradása okozott nagy károkat a folyó deltavidékén,⁸⁶ majd a rendkívül aszályos nyáron annyira leapadt a folyó vízszintje, hogy szinte száraz lábbal át lehetett kelni rajta.⁸⁷ Három évvel később, 1379-ben a kemény telet követő hóolvadás, majd a tavaszi és nyári esők miatt háromszor is kiöntött a Visztula.⁸⁸ 1388 nyarán szintén árvizet okozott a sok csapadék, a delta-vidék teljesen víz alá került, a megáradt folyók és patakok pedig nagyon sok vízimalmot is elsodortak, megromlottak.⁸⁹ Emiatt a következő évben nagyon rossz lett a termés, és Poroszországban éhínség támadt.⁹⁰ 1392-ben szintén nagyon csapadékos év köszöntött be, és ismét kevés gabona termett.⁹¹ Ugyanez történt 1398-ban is.⁹² Posilge érdeklődése a mindennapi életet befolyásoló körülmények, események iránt egészen odáig terjedt, hogy a különösen rossz termésű éveket illetően, amikor komoly élelmiszerhiány lépett fel Poroszországban, konkrét árakról is beszámolt. Az inséges 1389. évben például 1 Scheffel rozs (= körülbelül 36 kilogramm, 51,5 liter)⁹³ 4 Schillingbe került.⁹⁴ Ugyanebben az évben a heringhalászat sem zárult jó eredménnyel, így az inséget a magasra szökött halárak is fokozták. A krónika feljegyzése szerint 1 Last hering (= 1898 kilogramm)⁹⁵ ára 24 márkára emelkedett.⁹⁶ 1409-ben a súlyos aszály miatt a gabona már annyira megdrágult, hogy a nagymester megtiltotta az exportját. 1 Scheffel rozs ekkor 4 Scotba (= 10 Schilling) került.⁹⁷ Négy évvel korábban viszont nagyon jó gabonatermés volt Poroszországban, az árak leestek, Marienburgban pedig a lovagrend fősáfára külpiaci értékesítésre igen tekintélyes mennyiségű, 3135 Last gabonát gyűjtött össze.⁹⁸

Peter von Dusburg még nem találkozott vele, Johann von Posilge azonban már a hét-köznapiok vissza-visszatérő fenyegető eseményeként írt a késő középkori Európát rettegés-

⁸⁵ Posilge, SRP III. 94.

⁸⁶ Posilge, SRP III. 100.

⁸⁷ Posilge, SRP III. 104.

⁸⁸ Posilge, SRP III. 109.

⁸⁹ Posilge, SRP III. 152.

⁹⁰ Posilge, SRP III. 158.

⁹¹ Posilge, SRP III. 170.

⁹² Posilge, SRP III. 225.

⁹³ A korabeli mértékegységekre lásd: Wolf, Thomas: *Massentransport zur See und die Quintifizierung für die historische Forschung*. In: Jenks, Stuart – North, Michael (Hrsg.): *Der hansische Sonderweg? Beiträge zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Hanse*. Köln–Weimar–Wien, 1993. 230–233.

⁹⁴ Posilge, SRP III. 158.; a porosz pénzrendszerre vonatkozóan lásd: Pelech, Marian (Wydal): *Nowa Księga Rachunkowa Starego Miasta Elbląga 1404–1414, Część 1 (1404–1414) W 750-lecie założenia miasta Elbląga /Novus Liber Rationum Veteris Civitatis Elbingensis (1404–1410)*. (Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Fontes 72) Warszawa – Poznań – Toruń, 1987. XXXI.; August Lückerrath, Carl – Benninghoven, Friedrich (Hrsg.): *Das Kulmer Gerichtsbuch 1330–1430 / Liber memoriarum Colmensis civitatis*. (Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz Bd. 44) Köln–Weimar–Wien, 1999. Nr. 8. 28b., 36., 37., 242., 246., 253., 296. Eszerint 1 porosz márka = 4 Vierdung (fertones) = 24 Scot (scoti) = 60 Schilling (solidi) = 180 Vierchen (quarti) = 720 Pfennig (denarii)

⁹⁵ Vogelsang, Reinhard (Hg.): *Revaler Schiffslisten 1425–1471 und 1479–1496*. (Quellen und Studien zur baltischen Geschichte 13) Köln–Weimar–Wien, 1992. 31.; Lückerrath–Benninghoven: *Das Kulmer Gerichtsbuch*, Nr. 5.

⁹⁶ Posilge, SRP III. 160.

⁹⁷ Posilge, SRP III. 298.

⁹⁸ Posilge, SRP III. 282.

ben tartó pestis poroszországi jelenlétéről. Krónikája lényegében azzal kezdődik, hogy 1360-ban a pestis pusztítása következtében 13 000 ember halt meg („*Ouch was grosze pestilencia obir all das lant. [...] storbin [...] XIII tusent menschen*”).⁹⁹ 1373-ban ismét pusztított Poroszországban a pestis („*Anno domini 1373 was grosze pestilencia ym lande czu Pruszen*”),¹⁰⁰ és tíz évvel később, 1383-ban Posilgének újra azt kellett feljegyeznie, hogy a pestis sok áldozatot követelt a lovagrendi államban.¹⁰¹ A krónika adatai szerint Poroszországban szinte évtizedenként jelentkezett a járvány. 1360, 1373 és 1383 után 1394-ben ütötte fel a fejét,¹⁰² majd a 14. század végétől egyre gyakrabban: 1398-ban, 1405-ben és 1406-ban is.¹⁰³

Posilge számos olyan eseményt jegyzett fel, amelyek bizonyos időben a helyi közbeszéd vezető híreinek számítottak. Így például beszámolt arról, amikor Poroszországból zárándokok keltek útra Aachenbe,¹⁰⁴ vagy amikor 1365-ben egy igazi király, III. Kázmér lengyel uralkodó személyesen látogatott Marienburgba.¹⁰⁵ Részletesen beszámolt Vytautas litván nagyfejedelem feleségének utazásáról 1400-ban, aki hatalmas kísérettel és négyszáz fegyveressel kereste fel a lovagrendi államban Szent Katalin brandenburgi (ma Usakovo, Oroszország) és Szent Borbála marienwerderi (ma Kwidzyn, Lengyelország) zárándokhelyeit.¹⁰⁶ Dusbürg krónikájához hasonlóan Posilge művében is olvashatunk szórakoztató, érdekes történeteket, anekdotákat. Az egyik ilyen történet szerint Marienburgban egy lengyel szolga felnyitotta a majd három évvel korábban elhunyt plébános sírját, kivette annak földi maradványait, és helyére egy oltárképet helyezett. Tettéről senki sem tudott, ezért amikor később valamilyen okból a sírhoz nyúltak, sokan isteni csodát emlegettek, mások viszont ördögi gonoszságról suttoztak.¹⁰⁷ De a krónika számolt be arról is, hogy a Német Lovagrend székhelyén, a szerzetes lovagok központjában, Marienburgban 1401-ben egy „Ketzerhain”, azaz „Eretnekberek” nevű bordélyház működött.¹⁰⁸ Ugyanehhez az évhez kapcsolódóan feljegyzett két rejtélyes halálesetet. Két marienburgi mészáros a Brunswald környéki legelőkről marhákat hajtott Marienburgba. Az egyik pihenő alkalmával egyikük egy gyökeret vagy gumót ásott ki, amit közösen megettek. Nem sokkal később, még a városba érkezés előtt a fiatalabb mészáros összeesett és meghalt. A másik egy órával később ugyanerre a sorsra jutott. Senki sem tudta, milyen gyökeret ettek, mi okozta a halálukat.¹⁰⁹

Posilge krónikája a lovagrendi állam belpolitikai eseményeivel kapcsolatosan ugyan csak tartalmaz információkat. Beszámolt arról, hogy 1375 áprilisában Johann von Kru-schin, kulmerlandi birtokos egy korábbi sérelem miatt foglyul ejtette Wichold kulmi (ma Chelmno, Lengyelország) püspököt és kíséretét. Tette miatt XI. Gergely pápa arra utasította Kamín, Pomesania és Ermland püspökeit, hogy a szóban forgó poroszországi nemest sújtsák egyházi átokkal.¹¹⁰ A krónikában olvashatunk arról is, amikor a poroszországi föld-

⁹⁹ Posilge, SRP III. 80.

¹⁰⁰ Posilge, SRP III. 92.

¹⁰¹ Posilge, SRP III. 125.

¹⁰² Posilge, SRP III. 198.

¹⁰³ Posilge, SRP III. 222., 281., 282.

¹⁰⁴ Posilge, SRP III. 281.

¹⁰⁵ Posilge, SRP III. 85.

¹⁰⁶ Posilge, SRP III. 238.

¹⁰⁷ Posilge, SRP III. 187–188.

¹⁰⁸ Posilge, SRP III. 253.

¹⁰⁹ Posilge, SRP III. 254.

¹¹⁰ Posilge, SRP III. 95–97.

birtokosok a Német Lovagrendnek fizetendő adók és kötelezettségek miatt elégedetlenkedtek.¹¹¹ Posilge mint egyházi személy nagy figyelmet szentelt a lovagrendi állam klerikusai-val, egyházi méltóságaival kapcsolatos eseményeknek. Megemlékezett a rigai érsek és a lovagrend 1366. évi tárgyalásairól, Johann ermlandi püspök 1373. évi római utazásáról és ott bekövetkezett haláláról, Nicolaus pomesaniai püspök haláláról (1376), Dietrich dorpati (ma Tartu, Észtország) püspök 1380. évi poroszországi látogatásáról vagy a karthauzi szerzetesek Danzigba (ma Gdańsk, Lengyelország) érkezéséről 1381-ben.¹¹² Beszámolt Ermland püspökének 1401. évi haláláról, valamint Reval (ma Tallin, Észtország) és Kulm püspökeinek 1405. évi marienburgi látogatásáról.¹¹³

A lovagrendi állam határain kívüli területek közül – érthető módon – Litvániáról és a litván eseményekről írt a legtöbbet. Részletesen beszámolt a Jogaila nagyfejedelem és nagybátyja, Kęstuit között 1380-ban kirobbant belháborúról, melyben 1382 elejére Kęstuit uralma alá vonta Vilniust, a nagyfejedelemi székhelyet. Jogaila és testvére a Német Lovagrend segítségét kérte, s 1382 nyár elején foglyul ejtették nagybátyjukat és unokatestvérüket, Vytautast. 1382 végén Vytautas a felesége segítségével, női ruhába öltözve megszökött a fogságból, és Mazóviába menekült, melynek hercege a sógora volt. A lovagrenddel kötött szövetség megerősítése érdekében Jogaila és testvére ígéretet tett a kereszténység felvételére, unokatestvérük azonban nem csak ígért, hanem cselekedett is. Mazóviából Poroszországba ment, hűségéről biztosította a nagymestert, és megkeresztelkedett. Egy évvel később azonban kiegyezett Jogailával, s hazatért Litvániába, ahol a nagyfejedelem Ruténia kormányzásával bízta meg. 1386-ban ortodox hitre tért, és a keleti kereszténységben az Alexander nevet kapta. Ugyanebben az évben Jogaila nagyfejedelem felvette a római katolikus hitet, feleségül vette Hedvig lengyel királynőt, s Lengyelország királya lett.¹¹⁴ Vytautas, aki maga szeretett volna Litvánia nagyfejedelemé lenni, 1390-ben ismét a Német Lovagrenddel szövetkezett, s megkísérelte elfoglalni Vilniust. Ennek sikertelensége után kénytelen volt másodszor is Poroszországba menekülni.¹¹⁵ Újból titkos tárgyalásokat kezdett unokatestvérével, s 1392-ben Vytautas ismét szakított a lovagrenddel és visszatért Litvániába. Megállapodásuk értelmében elismerte Jogaila elvi főségét, főhatalmát litván nagyfejedelemség felett, azaz a lengyel–litván perszónáluniót, de Litvánia tényleges kormányzása az ő kezébe került.¹¹⁶ Posilge beszámolójából tudjuk, hogy Vytautas 1398-ban a Dnyeper mentén előrenyomult az Arany Horda földjére, ahol előretolt helyőrségként felépített egy várat, amit Szent Jánosról nevezett el.¹¹⁷ A krónika részletesen írt a litván fejedelem és a tatárok közötti 1399. augusztus 12-i ütközetről a Vorszka folyó mellett, amelyben a Német Lovagrend kontingense is részt vett, s amelyben a litván sereg csúfos vereséget szenvedett.¹¹⁸ De megemlékezett Posilge Vytautas 1401. évi Novgorod elleni hadjáratáról, s arról is, hogy 1405-ben a lovagrend a litván fejedelem katonai támogatásával vezetett hadat Samogitia lázadói ellen.¹¹⁹

¹¹¹ Posilge, SRP III. 284–285.

¹¹² Posilge, SRP III. 85., 92., 104., 112., 116.

¹¹³ Posilge, SRP III. 240., 281.

¹¹⁴ Posilge, SRP III. 118., 122., 123., 125., 127., 144–145.

¹¹⁵ Posilge, SRP III. 162.

¹¹⁶ Posilge, SRP III. 170–172.

¹¹⁷ Posilge, SRP III. 222.

¹¹⁸ Posilge, SRP III. 229–230.

¹¹⁹ Posilge, SRP III. 250., 276–277.

A litván események mellett a krónika a fontosabb európai történeésekről is beszámolt. Hol hosszabban, hol rövidebben, de minden, a pápaságot érintő kérdésről hírt adott.¹²⁰ Ugyanígy nagy hangsúlyt kaptak a Német-római Birodalomban történtek is, mint például az, amikor IV. Károly császár 1373-ban a Luxemburg-ház számára megszerezte a brandenburgi örgrófságot, vagy amikor 1376-ban IV. Károly idősebb fiát, Vencelt német királlyá (s ezzel a császári cím örökösévé) koronázták Aachenben.¹²¹ De arról is tudósított, amikor a választófejedelmek letették a császári trónról Vencelt, és az utána császárrá választott Ruprecht megerősítette a Német Lovagrend kiváltságait.¹²² Feljegyezte azt a Poroszország számára korántsem közömbös eseményt, amikor 1382-ben Lajos magyar király egyúttal Lengyelország királya is lett.¹²³ Írt az 1380-as évek második felének magyarországi helyzetéről, arról, hogy a bárók egy része Durazzói Károlyt ismerte el királynak, míg a másik tábor az elhunyt Lajos király leányát, Máriát, s annak férjét, Luxemburgi Zsigmondot támogatta.¹²⁴ Beszámolt az 1396. évi török elleni keresztes hadjáratról és a nikápolyi vereségről, ahogyan arról is, amikor 1401-ben a magyar bárók foglyul ejtették királyukat.¹²⁵ Az sem került el a figyelmét, amikor Zsigmond magyar király 1408-ban hadjáratot vezetett Boszniába,¹²⁶ hogy a török fenyegetéssel szemben ütközőállamot hozzon létre a Balkánon.¹²⁷ Látóköre a Habsburg tartományokra is kiterjedt, ezért beszámolt a Habsburgok svájciaiaktól elszennvedett döntő vereségéről 1388-ban vagy Albert osztrák herceg 1395. évi haláláról.¹²⁸ Posilge tudott arról a szerződésről, amely Margit dán–norvég királynő és a falköpingi csatában (1389) fogságába esett Mecklenburgi Albert svéd király között született 1395-ben. Ennek értelmében Albert 60 000 márka ezüst váltságdíjat fizetett.¹²⁹ (A megállapodás többi feltételéről a krónika már nem szólt.) Írt arról, hogy a skandináv királyságok uralkodónője, Margit 1404-ben elfoglalta Gotland szigetét, és arról is, hogy 1407-ben Párizsban meggyilkolták Orleans herceget.¹³⁰

Tagadhatatlan, hogy Posilge nagyon tájékozott volt saját kora történeseit illetően, de az akkori híráramlás, információterjedés nehézségeiből s pontatlanságából adódóan krónikájában több helyen pontatlanságokkal, tévedésekkel is találkozhatunk. Így például azt írta, hogy 1389-ben a magyarok és a bolgárok harcoltak egymás ellen,¹³¹ valójában azonban ekkor a Balkán legfontosabb eseményét a törökök és szerbek közötti rigómezei csata jelentette. De a távoli orosz és tatár földek eseményei is gyakran pontatlanul jutottak el Poroszországba. Krónikájában Posilge azt írta, hogy 1380-ban az oroszok és a tatárok a Kék Víznél ütköztek meg egymással, s ebben a hatalmas csatában mindkét fél óriási vérvesztéssel szennvedett, legalább 40 000 ember maradt holtan a harcmezőn.¹³² Ebben a rövid beszámolóban tulajdonképpen két esemény keveredett össze. Valóban lezajlott egy „Kék Víz” mel-

¹²⁰ Vö. például: Posilge, SRP III. 86., 92.

¹²¹ Posilge, SRP III. 93., 103.

¹²² Posilge, SRP III. 268.

¹²³ Posilge, SRP III. 123.

¹²⁴ Posilge, SRP III. 146.

¹²⁵ Posilge, SRP III. 242–243., 248.

¹²⁶ Posilge, SRP III. 293.

¹²⁷ Engel Pál: *Szent István birodalma*. Budapest, 2001. 197.

¹²⁸ Posilge, SRP III. 152, 201.

¹²⁹ Posilge, SRP III. 197.

¹³⁰ Posilge, SRP III. 273–274., 288.

¹³¹ Posilge, SRP III. 160.

¹³² Posilge, SRP III. 114.

letti nagy ütközet, de az még 1362-ben történt, s nem az oroszok, hanem Algirdas litván nagyfejedelem csapott össze a tatárokkal, és nagy győzelmet aratott. (A Kék Víz feltehetően a mai Szinyula, a Bug egyik bal oldali mellékfolyója lehetett.)¹³³ 1380-ban viszont valóban az oroszok és a tatárok harcoltak egymással, de nem a Kék Víznél, hanem a Don mellett, Kulikovo mezején (1380. szeptember 8.). Ebben a csatában Dimitrij moszkvai fejedelem nagy győzelmet aratott.¹³⁴ Nemcsak az orosz és tatár földek estek távol Poroszországtól, hanem a Földközi-tenger térsége is, így nem meglepő, hogy Posilge ismeretei e területekről szintén pontatlanok. Krónikájában például arról olvashatunk, hogy 1395-ben a törökök a johannitákkal háborúztak Kisázsiában.¹³⁵ Tény, hogy a Rodoszt és a környező szigeteket a 14. század elején Bizánctól elhódító Szent János Lovagrend szinte folyamatosan harcolt az előretörő oszmán hatalommal, de a Posilge által megnevezett esztendőben éppen nem. 1394 közepén ugyanis hét évre szóló fegyverszünetet kötöttek, amit azonban a johannita lovagok rövid időn belül felrúgtak, mivel csatlakoztak Luxemburgi Zsigmond magyar király 1396. évi keresztes hadjáratához.¹³⁶

Peter von Dusburg és Johann von Posilge műveiről egyaránt elmondható, hogy mindkettő adatgazdag és nagyon sok témára kitérítő alkotás. A narráció szempontjából azonban jelentős különbségek figyelhetők meg közöttük. Posilge krónikája gyakorlatilag *in medias res* módon kezdődik az 1360. esztendő néhány fontosabb eseményének feljegyzésével, s ezt követően kronologikus felépítést követve évről-évre időrendben halad előre. A történekek sorrendje az események sorrendjét tükrözi. Ezzel szemben Dusburg művének van kezdete és vége, azaz megszerkesztett, és nem zúditja az olvasó nyakába minden év történetét. Nála hozzátétőlegesen egyensúlyban vannak az időrend szerint szerveződő és a tematikus rend szerint felépülő részek. Munkája a Werner von Orseln nagymesternek szóló ajánlással kezdődik (*Epistola*), majd ezt követően a *Prologus*ban röviden leírja a Német Lovagrend poroszok elleni háborújának okát, azt, hogy a pogányok megszállták Kulmerland és Löbau tartományokat („*terram Colmensem et Lubovie ocupaverant*”).¹³⁷ Ezután lényegében néhány mondatban összefoglalja a Rend itteni tevékenységét: a pogányok sokasága ellenére győzelmet aratott – ami valódi isteni csoda volt –, majd tervszerű országépítésbe kezdett, és számos falut, várost alapított, illetve várakat emelt. Művébe gyakran szőtt bibliai hivatkozásokat, példázatokat, ezzel alapozva meg krónikája fő mondanivalóját, a Jó és a Rossz küzdelmét Poroszföldön.¹³⁸ Posilgénél ilyet egyáltalán nem találunk. Dusburg a műve megírásához felhasznált forrásokról is megemlékezett, Posilge viszont egy szót sem ejtett arról, honnan szerezte értesüléseit, ismereteit. Dusburg krónikájában gyakran előfordulnak hosszabb-rövidebb leíró jellegű paúzák, a fő témához lazábban kapcsolódó részek, mint például a Dobrini Rend létrejöttének története,¹³⁹ a porosz törzsi területek leírás-

¹³³ Vásáry István: *Az Arany Horda*. Budapest, 1986. 121.; Spuler, Bertold: *Die Aussenpolitik der Goldenen Horde. Die Horde als Großmacht in Osteuropa und Vorderasien*. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, Bd. 5 (1940) No. 1-2. 1-75., No. 3-4. 279-365., itt: 291.

¹³⁴ Font Márta: *Oroszország, Ukrajna, Rusz*. Budapest-Pécs, 1998. 149.; Vásáry: *Az Arany Horda*, 124.

¹³⁵ Posilge, SRP III. 201.

¹³⁶ Sarnowsky, Jürgen: *Die Johanniter. Ein geistlicher Ritterorden in Mittelalter und in Neuzeit*. München, 2011. 79-82., 95.

¹³⁷ Dusburg, SRP I. 22.

¹³⁸ Dusburg, SRP I. 22., 23., 40., 41., 42., 43.

¹³⁹ Dusburg, SRP I. 35.

sa¹⁴⁰ vagy a dán koronához tartozó Észtországban a 14. század elején történtek bemutatása.¹⁴¹ A poroszokkal vívott hosszú, fél évszázados háború elbeszélésekor általában részletesen bemutatta az eseményeket, de gyakran élt a narráció megszakításának eszközével is, hogy bemutathassa a körülményeket, megmagyarázzon valamit, vagy bibliai, egyházi példákat, csodákat idézzon. Ezzel szemben Posilge egy-egy esztendőhöz csoportosítja az akkor történt, általa fontosnak ítélt eseményeket, történeseket, időjárási jelenségeket, illetve érdekesnek talált, szórakoztató elbeszéléseket, anekdotákat, melyek gyakran Boccaccióra emlékeztetnek, de a legkevésbé sem kapcsolódtak egymáshoz. Posilge krónikája kronologikus elrendezésű, ám az időrendbe helyezésből nem következett a legtöbb hasonló szerkesztésű elbeszélés logikájának érvényesülése, nevezetesen az, hogy egy korábbi dolog magyarázza a későbbit. Az évek sorrendjét követő lineáris szerkezet nem kelti valamiféle összefüggésláncolat benyomását, nem sugall oksági viszonyt. Hosszabb-rövidebb történetei, hírei, egy-két mondatos megjegyzései inkább évkönyvszerkesztési logikára emlékeztetnek, s kevésbé krónikára. Dusburg krónikájában az elbeszélés sebessége változó: a narráció alkalomszerű megszakítása miatt meg-megtorpan, Posilgénél azonban szinte mindvégig azonos tempójú, nincsenek számottevő kilengések. A narráció sebessége összefügg az ábrázolt események, történesek sajátos idejével. Dusburgnál azok a részek, amelyek például Poroszföld leírásával foglalkoznak – Braudel szóhasználatával élve¹⁴² –, hosszú időtartamot, szinte mozdulatlan „földrajzi időt” tartalmaznak. A háborúkat, békekötéseket, egyházmegyék, városok vagy falvak alapítását, várak építését megörökítő leírások a „társadalmi idő”-ben helyezkednek el, ami az emberi közösségek, csoportok idősíkjá. Braudel rendkívül tágan értelmezi a társadalmi jelenségeket, beleérti a gazdaságot, az államot, sőt még a háborúkat is. Ez az idő már jóval gyorsabb, mint a hosszú időtartamú „földrajzi idő”, de elmarad az egyének által megélt idő sebességétől. A krónikában ez többnyire azokban az epizódokban érhető tetten, amelyek valamelyik személyre fókuszálva beszéltek el egy történetet. Posilge művében nem találkozunk „földrajzi idő”-vel, nála a „társadalmi idő” a meghatározó, valamint a konkrét szereplőkkel rendelkező történetekben az egyénre szabott idő. A narráció sebessége emiatt nála sokkal gyorsabb, Dusburgnál viszont változatosabb.

A középkori narratív művek általában éltek az anakrónia egyik változatával, az analepszissel, azaz az „időben történő visszanyúlás”-sal, az olvasó múltba vezetésével, hogy feltárják, vagy legalább valamennyire megmagyarázzák a szóban forgó téma kialakulását, okát. Dusburg is gyakran folyamodott ehhez a módszerhez. Posilge viszont sokkal inkább a prolepszis módszerével élt, különösen akkor, amikor az adott év időjárási körülményeiről beszélve azoknak a mindennapi életre gyakorolt következményeiről szólt (például hosszú, kemény tél, árvíz, drágulás, éhínség stb.). Dusburg krónikája könyvekre, részekre, fejezetekre és alfejezetekre tagolódó, világos szerkezetű mű. Posilge munkájában az aktuális esztendő megjelölésén kívül egyéb szerkezeti tagolást nem találunk. Tagadhatatlan, hogy Dusburg műve sokkal több szállal kötődik a középkori egyházi értékrendhez, világképhez, s hozzá képest Posilge mondhatni világi krónikát írt. Szerkesztése, írásmódja, közlésének gazdagsága, széleskörű bibliai-teológiai ismeretei, valamint antik irodalmi műveltsége folytán Dusburg krónikája irodalmi alkotásként is figyelemre méltó. Posilge művéről ez már kevésbé mondható el. Szóhasználat, stílusa sem különösebben figyelemreméltó, gyakran inkább a rövid és tömör közlésre való törekvés miatt egyszerű, lényegre törő. Egy-egy érde-

¹⁴⁰ Dusburg, SRP I. 50–51.

¹⁴¹ Dusburg, SRP I. 187.

¹⁴² Braudel, Fernand: *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában*. 1. köt. Budapest, 1996. 5.

kes története mintha Boccacciót idézné, de krónikájának egésze inkább gazdag történeti adattár, amely politika-, gazdaság-, egyház-, demográfia- és klímátörténeti eseményeket gyűjtött össze kronologikusan szerkesztett formában. A két alkotás közül a 14. század elején író Peter von Dusburg műve krónikaként egységesebb, élvezetesebb, jobb mű, mint a 14. század végén, a 15. század elején Johann von Posilge munkája.

LÁSZLÓ PÓSÁN

The Change of Narration in the Chronicles Relating the History of Medieval Prussia

Comparing two narrative sources written by Peter von Dusburg and Johann von Posilge, respectively, the paper examines how the authors' narrative changed in the chronicle literature relating the history of medieval Prussia. As almost a whole century passed between the birth of Dusburg's *Chronica terrae Prussiae* and Posilge's *Chronik des Landes Preussen*, the paper primarily focuses on whether and how the author's narrative changed during this period. In this respect, the comparison of the two works revealed quite a few similarities, and even more differences. Dusburg's Latin chronicle is not a contemporary account of various events, whereas Posilge's German-language work might as well be called a contemporary "diary". The former relates the history of the Teutonic Order, essentially within the context of salvation history, until the first third of the 14th century, while the second has much more to say about power politics and everyday events. This is why in Posilge's work we can read about epidemics, the weather, shipwrecks, floods, criminal acts and product prices, etc. Both chronicles contain short accounts and anecdotal stories, but we can observe the narrative differences in these as well. Dusburg's stories are related to military-political events, whereas Posilge also has everyday stories to tell. Dusburg's chronicle contains the same amount of events arranged in both chronological and thematic order. Posilge's work begins *in medias res*, and exclusively follows a chronological order. As a result, the pace of story-telling changes in Dusburg's chronicle, sometimes coming to a standstill due to the occasional interruptions of the narrative, while in Posilge's work it follows the same pace throughout, without any noticeable oscillation.